

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Ahmet İsvan'ın ardından...

Türkiye'deki tarımın modernleşmesine kendi imkanlarıyla öncülük etmeye çalışan Ahmet İsvan'ın yaşam öyküsünde ibret alınacak pek çok anı var. Yalova'daki ilk traktörden fiğ ekimine, koyunların kayıt altına alınmasından hibrit civciv ithaline kadar pek çok yeniliği Türkiye'ye getiren İsvan, tarımdaki dönüşümün mimarlarından.

“Türkiye dünyada kendine yeterli yedi ülkeden biriydi” diye masallar anlatan sözde araştırmacı köşe yazarlarını eleştirdiğim yazılardan birinde Ahmet İsvan'ın “Köprüler Gelip Geçmeye: Tarımda bir modernleşme öyküsü” kitabının adını vermişim. Bu kitabı merak edip okuyan okurlar oldu mu bilemiyorum. Ancak, Ahmet İsvan'ın 1 Mayıs'ta aramızdan ayrılması münasebetiyle bu muhterem insanı biraz daha anlatmak istiyorum.

Ahmet İsvan, benim lise yıllarımda İstanbul Belediye Başkanı idi; kızı da bizim sınıfta idi ancak babasını tanıma şansımız olmadı. İstanbul'un bitmeyen kanalizasyon ve yol inşaatlarıyla trafik sorunu, şimdiki kadar olmasa bile bizleri bezdirir, kendi hesabıma bundan da belediyeyi sorumlu tutardım.

Çektiğimiz bu sıkıntıların asıl kaynağının ne olduğunu uzun yıllar sonra Ahmet İsvan'ın “Başkent Gölgesinde İstanbul” kitabını okuyunca anladım. Ancak, Ahmet İsvan'a karşı asıl takdir ve saygı duygularım yurtdışında doktoramı tamamlayıp döndüğüm 1990 yılında başladı.

Meyvecilik istasyonlarında dahi olmayan bir düzen

Yalova'da Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü'nde her yıl ulusal meyvecilik araştırma grubu toplantısı düzenlenir(di), Türkiye genelinde yürütülen meyvecilik projeleri tartışılırdı. Toplantıya ilk kez 1985 yılında Çukurova Üniversitesi'nde çalışmaya başladığım zaman katılmışım. Doktora sonrası, toplantıya tekrar katıldığımda beş yıl önceki konuların üç aşığı beş yukarı aynı olduğunu gördüm. Tartışılan konuların ise yıllar önce Hollanda'da sonra da Amerika'da

Ahmet İsvan, ithal ettiği anaç civcivlerle İstanbul pazarını piliç etiyle tanıştı- rıyor. Benzer şekilde modern yumurta üretimini de gerçekleştiriyor. Bu arada, Bakanlık aniden tavukçuluk seferberliği başlatıp her devlet çiftliğinde hibrit piliç yetiştirilmesini emrediyor. Altyapı olmadığı için bu tabii ki hüsrarla sonuçlanıyor.

gördüğüm bahçe kültürlerinin pek gerisinde olduğunu belirtip serzenişte bulununca, enstitüde görevli genç bir arkadaş “Hocam, gelin ben sizi Ahmet İsvan'ın yakındaki elma bahçesine götürüyüm de bahçe görün” dedi.

Gerçekten de Yalova'nın Taşköprü köyündeki çiftlik gelişmiş ülkelerde gördüğüm çoğu niteliklere sahipti. Elma ağaçları Tatura (V şeklinde) telli terbiye sistemiyle şekillendirilmiş, bahçenin geneli bakımlı ve meyve boylama ve muhafaza tesisleri kurulmuştu. O zamanlar böyle bir düzen elmacılığın en yaygın olduğu Niğde ve Isparta yörelerinde, hatta oralardaki meyvecilik istasyonlarında bile yoktu...

Bakınız İsvan, bu durumu nasıl açıklıyor kitabında:

“Yalova'da ülkemizin en büyük meyve sebze araştırma enstitüsünü kurulmuştur ve faaldir. Adını da Atatürk Araştırma Enstitüsü koymuşlardır. Oradaki meslektaşarımla sohbet eder dertleşirdik.

O enstitü bile bunlara² veya başka hiçbir meslek dergisine abone değildi. Yani Türkiye sadece dünya ticaretine değil, dünyadaki tarım teknolojik gelişme bilgilerine de kapalıydı. Benim özelliğim dış dünya ile iletişimim sayesinde tarımda ülkemizde bilinmeyen yeni teknikleri duyabilmiş, o sayede bir kısmını uygulayabilmiş olmamdır.”

Ahmet İsvan'ın tarımı geliştirme için verdiği mücadeleyi de içeren öz yaşam öyküsünü okuyunca bu açıklamanın pek mütevazı bir kişiliği yansıttığını görebilirsiniz.

Fen yapacak şu siyah toprağı altın!

Cumhuriyetimizle yaşıt olan Ahmet İsvan anne ve baba tarafından tam anlamıyla Osmanlı aristokrasinden gelen bir geçmişe sahip. Büyükbabası Mektebi Tıbbiye-i Şahane'ye giren ilk dört müslümandan biri, büyük dedesi Hilal Efendi Suriye'den gelip Üsküdar Kadılığı'na atanmış; dedesi Bedii Nuri Bey Osmanlı bürokratlarından, eşi de Hariciye Nazırı Keçecizade Fuat Paşa'nın kızı. Güney Arabistan'a mutasarrıf olarak atanan Bedii Nuri Bey göreve giderken Araplar tarafından şehit ediliyor. Akrabaları arasında mektep medrese görmemiş kimse yok. İlkokul yıllarını Ankara'da yaşayan Ahmet İsvan, Cumhuriyetin kuruluş heyecanını tüm yaşamı boyunca benimsemiş. Gittiği TED İlkokulu Ankara'nın ileri gelenlerinin çocuklarının devam ettiği okul. Evlerine konuk gelenler de Melih Cevdet, Nurullah Ataç, Yahya Kemal, Orhan Veli gibi sanatçılar. Gazi Enstitüsü'nde İngilizce öğretmenliği yapan annesi Shakespeare sözcüklerinin Türkçe karşılıklarını konuklarla tartışıyor. Aydınlanma felsefesini ve insancılığını da muhtemelen çocukluğundan beri hemhâl olduğu hisımı, efsanevi aydınlarımızdan Sakallı Celal Bey'den almış.

Yaşamına yön veren olaylardan belki de en önemlisi Robert Kolej'den mezun olduktan sonra Kaliforniya Üniversitesi'nde tarım tahsili görmesi. Lise yıllarında tanıştığı eşi Reha İsvan da Arnavutköy Kız Koleji'nden sonra Ankara Ziraat Fakültesi'nden mezun oluyor.

Tahmin edeceğimiz üzere Robert Kolej'den mezun olup da ziraat fakültesinde okuyan sayısı bir elin parmak sayısından fazla değil. Bu tercihte iki etmen rol oynuyor. Birincisi biyoloji öğretmenin sayesinde yaşam bilimlerine olan ilgisinin artması; diğeri de Ahmet Emin Yalman'ın “Yarının Türkiye'sine Seyahat” başlıklı kitap. Köy Enstitüleri'ni ve bu eğitim felsefesinin Türkiye'nin kalkınmasında oynayacağı rolü anlatan kitaptan o kadar etkilenmiş ki hem kendi okulunda hem de Arnavutköy Kız Koleji'nde bu konuyu anlatan seminerler vermiş. Lise mezuniyet yıllığında arkadaşları Ahmet İsvan'ın hayat felsefesini şöyle özetlemiş: “Bir gün gelecek, fen yapacak şu siyah toprağı altın!”

Meraklı bakışlar altında yeni bir yaşam

İsvan'ın İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1940'lı yıllarda Amerika'ya ziraat eğitimine gitmesi tam bir macera, ama asıl macera tabii ki Türkiye'ye döndükten sonra başlıyor.

Yalova'ya 11 km mesafedeki Taşköprü Köyü muhtarından borçla satın alınan yıkık dökük bir ev ve çiftlik arazisi yanında bir inek, beş manda ve koyunlarla başlayan bir macera... Hayatları boyunca şehirde yaşamış Ahmet-Reha İsvan çifti, elektriği ve akar suyu olmayan bir köyde herkesin mütecessis bakışları altında yeni bir yaşam kurmaya çalışıyorlar.

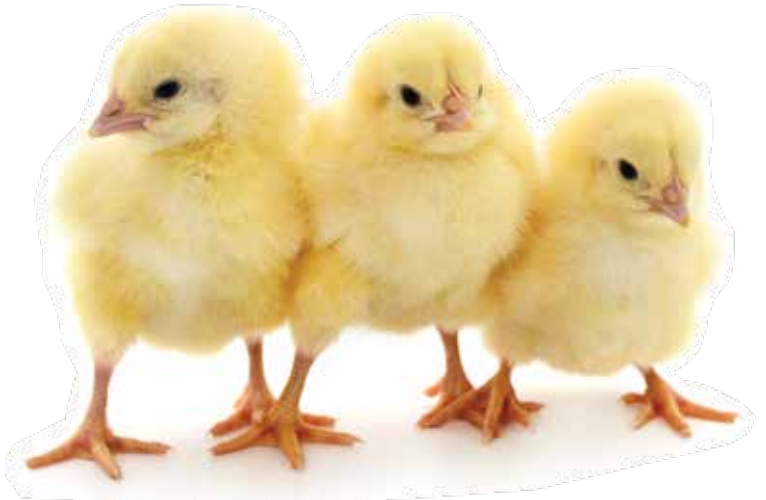
İlk işleri 1999 depreminde dahi yıkılmamış iki odalı kerpiç ancak çağdaş ihtiyaçlara uygun evlerini yapmak oluyor. Bu oldukça yoksul ve ilkel bir yaşam sürdüren köylülerle ilişki kurmanın önemli bir adımı denebilir. Zira köylü kadınlar merakla Reha Hanım'ı ziyaret edip evi görmek istiyor; Reha Hanım da onları ziyaret ediyor. Çağdaş ihtiyaçlardan, tuvaletin evin içinde olması, köylüler için uzun yıllar kabul edilmesi mümkün olmayan bir unsur olarak karşılına çıkıyor. En çok karşı çıkanlardan biri yanlarında yardımcı olarak çalışan Hüsnü...

O sıralar yani 1950'li yıllarda tahıl üretimi ve hayvancılık var. Sebze-meyve yetiştirmek hobi gibi ev bahçeleriyle sınırlı. Karamürsel civarındaki erik bahçeleri ise gayri nizami, sıra üzerine değil karışık dikilmiş aralarında şeftali armut vs. de var. Tahmin edebileceğiniz gibi İstanbul'un bir tarım ilçesi olan Yalova'da 36 köy var ama tek bir traktör yok. İlk traktörü Ahmet İsvan getiriyor. Tabii getirdiği ilkler traktörle sınırlı değil; fiğ ekimini de ilk defa o yapıyor. Zira bir baklagil yem bitkisi olarak fiğ hem havanın serbest azotunu bağılıyor hem de hayvanlar için kaliteli yem temin ediyor. Hayvanlardan sağlanan gübre de sebze meyve bahçelerinde kullanılıyordu.

Hibrit civciv getirmek kolay olmuyor

Bahçecilikte elzem sulu tarıma geçmek için açılan kuyular da yöre için yenilik. Ancak, en enteresan hadiselerden biri koyunculukla ilgili: Ahmet İsvan, koyunlarının sayısını arttırmak bunu yaparken de hayvanlarını kayıt altına almak istiyor. Bunun için de hayvanların kulağını dövmeleyecek bir alet getirtiyor İngiltere'den... Çoban Mustafa şaşırıyor; “Bey, sen bunu niye yapıyorsun?” diyor. Ahmet Bey nedeni anlatınca da “Sen sor. Ben söyleyim!” diyor ve başlıyor tek tek koyunların şecerelerini saymaya... Askeri havaalanı arazisinde koyunların yaydırılması yasaklanınca koyunculuk işi son buluyor.

Koyunculüğün nihayet bulması Ahmet İsvan için yeni bir macera'nın başlangıcı oluyor: Tavukçuluk. İzlediği yabancı dergilerden tavuk yetiştiriciliğinde meydana gelen gelişmelerden etkileniyor. Yıl 1962. Tanesi 5 cent olan hibrit civcivlerden 50 tane ithal edip denemek istiyor; Tarım Bakanlığı'ndan izin almak dilekçe yazıyor. Pek tabii ki cevap yok; Ankara'ya gidiyor konuyla ilgili Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi'ndeki teknik personele meramını anlatmaya çalışıyor, günlerce Bakanlığa gidip geliyor rakamları, istatistikleri gösteriyor ama nafile; en sonunda Ziraat Fakültesi Zootekni

DÜŞÜNCELER

➔ Kürsüsü'ne yazı yazıp resmi rapor istenmesine karar veriyorlar. Epey bir zaman sonra Kürsü Başkanı'nın 17 sayfalık raporu geliyor. Rapor, "hibrit damızlık ithalinin ülkeye döviz kaybettireceği için reddedilmesi" görüşünü savunuyor. Daha da vahimi, "17 sayfalık raporda hâlâ ilkököl düzeyinde Mendel genetiği anlatılarak hibrit mefhumundan ne kadar bihaber oldukları" ortaya çıkıyor. Ancak, İsvan epey bir uğraştıktan sonra aslen maliyeci olan zamanın Tarım Bakanı Mehmet İzmen'e ulaşarak konuyu anlatmayı başarıyor ve sonunda onun talimatıyla izin çıkıyor. Böylece Türkiye'ye ilk defa hibrit piliç ithali gerçekleşiyor. İthal ettiği anaç civcivlerle İstanbul pazarını piliç etiyle tanıştırıyor. Benzer şekilde modern yumurta üretimini de gerçekleştiriyor. Bu arada, Bakanlık aniden tavukçuluk seferberliği başlatıp her devlet çiftliğinde hibrit piliç yetiştirilmesini emrediyor. Altyapı olmadığı için bu tabii ki hüsrarla sonuçlanıyor. Bu çabalardan ancak 20-30 yıl kadar sonra Türkiye'de tavukçuluk nihayet olması gereken düzeye gelebiliyor.

Ancak, hepimizin bildiği gibi bazı kerameti kendinden menkul uzmanlar kanal kanal dolaşarak modern tavukçuluğun ne kadar zararlı olduğunu anlatıyor, Türkiye'yi 50 yıl öncesine götürmek istiyorlar. Bakınız İsvan bu çakma uzmanların yere göğe koyamadığı tavukçuluğu nasıl anlatıyor:

"Çevreme göre en büyük farkı tavukçulukta sağladım. Çünkü, 1950'ler 1960'lar Türkiye'sinde tavukçuluk alanında uygulanan üretim tekniği sıfır düzeyindeydi. O tarihlerde tavuk yemi diye bir kavram da yoktu. Tavuklar kırsal yörelerde, köy koşullarında evlerin etrafında kendi kendilerine eşelenerek bulabildikleriyle yetinen, sahiplerinin keyfine göre akşam birkaç avuç arpa, mısır, darı serptiği, hastalık gelince bütün köyün tavuklarıyla birlikte yok olan, sıfır maliyetli yaratıklardı. Tavukçuluk ürünlerinin fiyatları, toplayıcıların faaliyeti ve salgın hastalıkların etkisi altında teşekkül ederdi."

Bir yasak da elmada

Benzer durum, yeni meyve çeşitlerinin ithalinde de yaşanıyor. Türkiye'ye 1930'larda getirilen Starking ve Golden çeşitlerinden başka elma çeşitlerinin getirilmesine izin verilmiyor. Bakanlık bürokratları yine engel çıkarıyor. Bu sefer, Özal döneminde Tarım Bakanı olan Hüsnü Doğan'ın müdahalesi ile bir çözüm bulunuyor ve Yalova Araştırma'nın denetiminde İsvan'ın bazı elma çeşitlerinin ithal ederek çiftliğine dikmesine izin veriliyor.

Yerimiz kısıtlı olduğu için burada "Köprüler Gelip Geçmeye: Tarımda bir modernleşme öyküsü" kitabından aklımda kalan bazı çarpıcı örnekleri vermeye çalıştım. Beni en çok üzen olay, bugünkü tavukçuluk sektörü önde gelenlerinin Ahmet İsvan'ın modern tavukçuluk için verdiği mücadeleden bihaber olmalarıydı. Tarımla ilgilenen herkesin bir şekilde bu kitabı temin edip okumalarını tavsiye ediyorum. Bu yaşananlardan herkesin çıkaracağı bir ders mutlaka olacaktır. Yine Ahmet İsvan'ın "Başkent Gölgesinde İstanbul³" ile Reha İsvan'ın "Gün Olur Devran Döner⁴" kitapları bugünkü çıkmazımızın habercileriymiş...

İdeallerle geçirilen bir hayat

Türkiye'deki tarımın modernleşmesine kendi imkanlarıyla öncülük etmeye çalışan Ahmet İsvan'ın öz yaşam öyküsünü okuduktan sonra kitabını imzalatmak için Taşköprü Köyü'nde ziyaretine gitmiştim. Anılarının bir kısmını kendi ağzından bir kez daha dinledim. Tarımdaki dönüşümü görmekten gerçekten mutluydu. Zamanımız fazla olmadığı için başına gelen talihsizliklerden hiç söz etmedik.

Biliyorsunuz, 1980 darbesinde Ahmet İsvan toplam 27 ay eşi Reha Hanım da Barış Derneği davasından 32 ay hapis tutulmuş; sonunda her ikisi de beraat etmişlerdi. Bu yaşananlar, Sakallı Celal Bey'in "Türkiye Doğu'ya doğru yol alan bir gemidir; bazı insanlar o geminin içinde Batı'ya doğru yürürler" ile "Bu memlekette iyilik yapacaksın, çaktırmadan yapmalısın; anlarırsa önlerler" sözleriyle ne kadar yerinde tespitler yaptığını gösteriyor.

Özetle, her ikisi de şehirde doğup büyümüş, çok iyi eğitim almış Ahmet İsvan ve Reha İsvan çiftinin 1950 yılında bir köye yerleşerek ideallerini gerçekleştirme çabaları, iyi birer insan olarak çevrelerine örnek olmaları anılarımızda canlı kalacaktır. Kendilerini rahmetle anıyorum, ışıklar içinde yatsınlar... ■

Dipnotlar

1 İsvan, A., 2009. *Köprüler Gelip Geçmeye: Tarımda bir modernleşme öyküsü*. İş Bankası Yayınları. 2 İsvan'ın abonesi olduğu *Amerikan Meyve Üreticisi, Tavukçuluk Dünyası ve Yem Maddeleri* Dergileri. 3 İsvan, A. 2002 *Başkent Gölgesinde İstanbul*. İş Bankası Yayınları. 4 İsvan, R. 1989 *Gün olur Devran Döner*. Bilgi Yayınevi